

MUZSIKÁLÓ NAGYVILÁG

Király Katalin

Ének-zene

6. osztály

KILENCEDIK, JAVÍTOTT KIADÁS

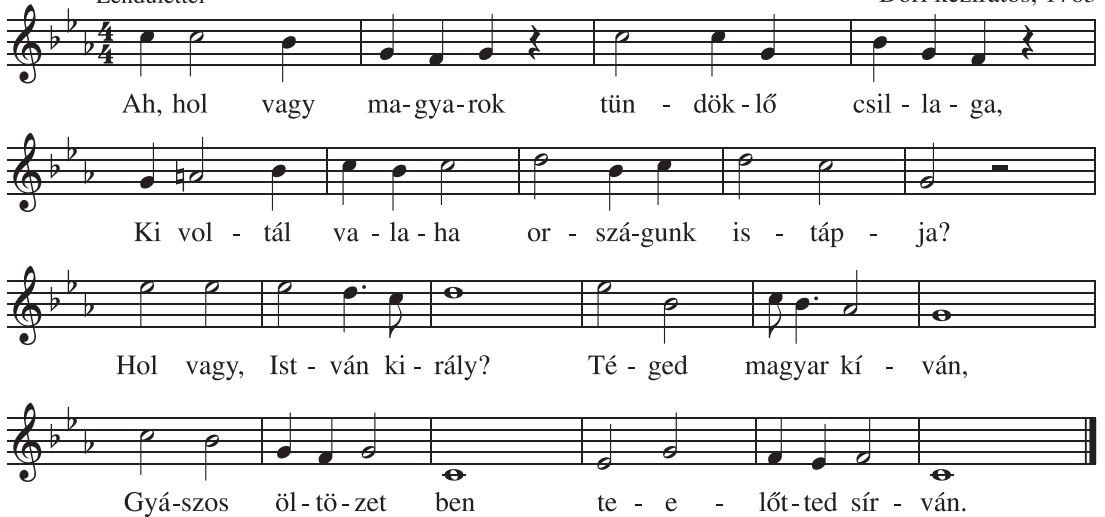
Mozaik Kiadó – Szeged, 2013

Ünnepek, jeles napok

Ének Szent István királyhoz

Bozóky énekeskönyv, 1797

Lendülettel Dőri kéziratos, 1763

Ah, hol vagy ma-gya-rok tün - dök - lő csil - la - ga,
Ki vol - tál va - la - ha or - szá-gunk is - táp - ja?
Hol vagy, Ist - ván ki - rály? Té - ged magyar kí - ván,
Gyá-szos öl - tö - zet ben te - e - lőt - ted sír - ván.

Benczúr Gyula: Vajk megkeresztelése
(Magyar Nemzeti Galéria)

2. Reád emlékezvén csordulnak könnyei,
Búval harmatoznak szomorú mezei,
Lankadnak szüntelen vitézlő karjai,
Nem szünnék iszonyú sírástól szemei.
3. Virágos kert vala híres Pannónia,
Mely kertet öntözé híven Szűz Mária.
Isten igéje élt, bő volt szép virága,
Meghomályosodott örvendetes napja.
4. Elődbe borulunk, bús magyar fiaid,
Hozzád fohászkodunk, árva maradékid,
Nézz már, István király, bánkódó hazádra,
Fordítsd szemeidet árva országodra!
5. Tehozzád, Mária, Szent István királlyal,
Keresztfán érettünk szenvedő fiaddal,
Egész Magyarország sír és panaszkodik,
Mint Pátronájához óhajt, fohászkodik.

Kodály Zoltán: Ének Szent István királyhoz

A jó lovas katonának

1. A jó lo-vas ka-to - ná - nak de jól vagy on dol - ga,
 E-szik, iszik a sá - tor-ban, sem - mi-re sincs gond - ja.
Refr.
 Hej, é - let, be,gyöngy é - let, en - nél szebb sem le - het,
 Csak az jö - jön ka-to - ná - nak, a-ki i - lyet sze - ret!

2. Paripáját megforgatja, úgy megyen dolgára,
 Csillog-villog a mezőben virágszál módjára.

Refr.: Hej, élet...

3. A zöld mezőn meg puskázik, nyer az ellenségtől.
 A kvártélyon mulatozik, nyer a menyecskétől.

Refr.: Hej, élet...

4. Menjünk azért seregessen, tartsuk meg hazánkat!
 Vérrel-bérrel oltalmazzuk mi meg országunkat!

Refr.: Hej, élet... *Zsére (Nyitra m.), Kodály Zoltán*

A dalt Kodály Zoltán dolgozta fel a Hány János című daljátékában.

Kossuth szobra a szegedi Klauzál-téren

Március 15.

Országunk nehéz helyzetében elsőként Kossuth Lajos látott hozzá a hadsereg megszervezéséhez. Az Alföldre indult katonákat toborozni, verbuválni. A falvakban huszárok, muzsikások jelentek meg „vérforraló”, tüzes dallamokkal, s aki a vidám nótaszó és a kellemes ízű bor mellett fölcsapott katonának, akár 10 évig is viselhetette fején a csákót. Így az akkor mintegy 5 milliós magyar nép több tízezer fiút állított a haza oldalára. Kossuth kora bővelkedett örömben és bánatban, melyet a nép ajkán keletkezett katonadalok őriznek.

Kodály Zoltán: *Hány János – Toborzó*; baritonszóló – nagyzenekar

Huszárosra vágatom a hajamat

Tempo giusto

1. Hu-szá-ros-ra vá-ga-tom a ha-ja - mat,

Bu-da-pes-ten lon-csol-ják* a lo - va - mat.

Szé-na, szalma por-ci-ó-ba van be-le pa-kol-va,

Adj egy csókot, kis-an-gya-lom, az út - ra!

Huszárcsákó

2. Csókot adni a huszárnak nem merek,
Mert a huszár nem igaz szívből szeret.
Ha a huszár igaz szívből sejhaj szeretne,
Maga mellé a nyeregbe ültetne.

3. Gyenge vagy még kisangyalom a lóra,
Táncol a ló, te meg leesel róla.
Majd, ha egyszer én ülök a sejhaj nyeregbe,
Táncolhatsz vélem a csillagos égbe!

Olaszfalu (Veszprém m.), Békefi Antal

Than Mór: A Károlyi huszárezred tisztjei (Magyar Történelmi Képcsarnok)

loncsolják*:
francia eredetű
szó (longe),
jelentése: a ló
futószárral
történő
körbefuttatása.

Huszárosra vágatom a hajamat

Él a magyar, áll Buda még

Tempo giusto

1. Él a magyar, áll Bu-da még, Megköszönjük ne-ked, jó ég!

Most lesz fé-nyes Bu-da vá - ra, Mert ott a ma-gyar kor-má-nya

tün-dök - lik.

2. Kossuth, kedves polgártársunk,
Bút előtted sohse lássunk!
Hozd fel buzgón ügyeinket,
Arra kérjük Teremtőnket: Áldjon meg!

3. Kossuth a magyar mentője,
Áldja meg a Teremtője!
Mond a magyar örök hálát,
Meggönnyíti terhes vállát általa.

4. Széttört a magyar bilincse,
Szabadság a nemzet kincse.
Én hazám, hazák hazája!
Hadd zengje a magyar szája míg csak él.

Alkalmazkodó ritmusban

(Színi Károly: A magyar nép dalai és dallamai – 1865)

A KORMÁNY TAGJAI:
fentről lefelé, balról jobbra

Batthyány Lajos
miniszterelnök;

Szemere Bertalan
belügyminiszter;

Esterházy Pál a király
személye körüli miniszter;

Klauzál Gábor ipar-
és földművelésügyi miniszter;

Kossuth Lajos
pénzügyminiszter;

Mészáros Lázár
hadügyminiszter;

Széchenyi István közmunka
és közlekedésügyi miniszter;

Eötvös József vallás-
és közoktatásügyi miniszter;

Deák Ferenc
igazságügyi miniszter.

*Az első magyar felelős kormány
(Magyar Történelmi Képcsarnok)*

Él a magyar, áll Buda még

Népdalok, feldolgozások

„Százhangú orgona a magyar népzene, mindenre van hangja a szelíd tréfától a tragédiáig.” – 1925

„... a magyar népdal nem pusztán a falusi élet visszhangja, hanem az egész magyar lélek tükré.” – 1929

„Egy-egy magyar népdal és egy-egy beethoveni téma: egymáshoz méltó testvérek. Minden nemzet azt tekinti klasszikus művészetének, amely legtöbbet fejez ki a nemzet lelkéből a legtökéletesebb formában.” – 1930

Kodály Zoltán

Őszel érik, babám

Tempo giusto

1. Ősz - szel é - rik, ba-bám, a fe - ke - te sző - lő,
Te vol - tál az i - ga - zi sze - re - tő.
Bo-csáss meg, ha va - la, va - la - ha vé - tet - tem,
El - le-ned-re, ba-bám, ros - szat cse - le - ked - tem!

2. Jaj, de szépen zöldell a rimóci határ,
Közepibe' legel egy kis bárány.
Közepibe' gyöngyen legel egy kis bárány,
Jaj, de csinos, büszke a rimóci kislány.

3. Kinek varrod, babám, azt a hímzett kendőt?
– Neked varrom, hogy legyél szeretőm.
Négy sarkába négy szál fehér rozmaryngot,
Közepibe, babám, hogy szeretőd vagyok.

Alkalmazkodó ritmusban

Rimóc (Nógrád m.), Dincsér Oszkár

1 Határozzuk meg az új dal hangjainak ABC-s neveit!

2 Ismételjük át népzenei ismereteinket az alábbi táblázat segítségével!
Önálló tanulói munka, majd közös megbeszélés.

meghatározás	jelentés	új/régi stílus
pentaton hangsor		
tempo giusto előadásmód		
visszatérő szerkezet		
A ⁵ A ^{5v} A Av		
a 3. sor a legváltozatosabb		
parlando, rubato előadásmód		
kupolás dallamvonal		
A B Bv A		
ereszkedő dallamvonal		

3 Állítsunk össze dalsokrot az ismert dalainkból!

Régi stílus

Új stílus

.....

.....

.....

Jankó János:
A népdal születése
(Magyar Nemzeti
Galéria)

Magyar történeti énekek

”... nem születhetik mindenki Egerben, de mindenki lehet egrivé...”

Gárdonyi Géza

Orlay Petrich Soma: Nadasdy Tamás és Tinódi

A históriás ének

A XVI. század első felében a török elfoglalta Magyarország nagy részét.

További terjeszkedése ellen bontakoztak ki a végvári küzdelmek. Ebben a helyzetben olyan tollforgatókra volt szükség, akik a hőskről és küzdelmekről írtak, dalaikkal összetartozásra és bátorságra biztattak.

Éneküket rendszerint hangszerral kísérték (lant, hegedű, sípok).

Innen erednek a korabeli vezetéknevek: Lantos, Hegedűs, Sípos, stb.

Bizonyára Tinódi is így kapta második nevét:

TINÓDI „LANTOS” SEBESTYÉN.

Tinódi Lantos Sebestyén (kb. 1505, Tinód – 1556, Sárvár)

HISTÓRIÁS ÉNEKES,

A MAGYAR VÉGVÁRAK LANTOSA

A XVI. századi históriás énekirodalom legnagyobb alakja, aki Magyarország végvárainak hősi eseményeit örökítette meg énekelt verseiben. Feltehetően Baranya megyében, Tinód községben született 1505 körül. Pécsett járt iskolába, ahol az akkori műveltséghez elengedhetetlen latin nyelvet is elsajátíthatta. Fiatal éveiben került Szigetvárra, ahol Török Bálint udvarában íródeák-ként teljesített szolgálatot 1542-ig, míg ura fogságba nem került. Ekkor Kassán telepedett le, ahol megismerte a hétköznapi emberek életét. Mindenütt jelen volt, ahol valamiféle nevezetes esemény történt. Tinódi szemtanúi hitelességgel írta le a török táborokban és a végvárakban történeteket. Élete Sárváron, Nadasdy Tamás udvarában ért véget 1556 januárjának utolsó napján.

Históriás énekeinek gyűjteménye CRONICA címmel jelent meg 1554 tavaszán a kolozsvári Hofgreff nyomdában.

Az énekmondó a művet Ferdinánd királynak ajánlotta, aki nemességet adományozott érte.

A CRONICA 23 énekének témái:

magyar történelmi tárgyú – 16 ének
világtörténelmi esemény – 2 ének
bibliai témájú – 2 ének
erkölcsi példázat, tanulság – 3 ének

Tinódi dallamainak népszerűségét igazolják a megtalált históriás énekek népdallá alakult változatai, például az alábbi erdélyi gyűjtés:

Egervár viadaljáról való ének (1553)

Ti magyarok, már Is-tent i-mád - já - tok, És ő-né-ki nagy há-lá-kat ad - ja - tok;

Kodály erdélyi gyűjtése

Kifeküdtem én a magas te-tő - re, El-lop-ták a kis pejlovam mellő - lem;

Jelősben Tiszán innen kik la - koz - tok, Eg-ri vi-té-zek-nek sokjót mondja - tok!

Ha ellopták, nem vallottam nagy ká - rát, Száz dinnyéből kinyerem én az á - rát.

2. Ím egy krónikát mondok, meghalljátok,
Kinek mását soha nem hallottatok:
Magyarok végházban sem szolgáltatok,
Eger várát, mint most, oltalmaztátok.

3. Tinódi Sebestyén deák Kassában,
Ferdinandus királynak hív voltában,
Egri várnak csuda szerencsájában
Vitézeket írta krónikájában.

Lant

Keletről került Európába az arabok közvetítésével. Fénykorát a XVI. században élte, amikor a házi és a társas muzsikálásnak nélkülözhetetlen hangszerévé vált. Hosszúkás, mandula formájú, rövid nyakú pengetős hangszer. Húrjainak száma: 6–11.

Egy élet a zene szolgálatában

Joseph Haydn (1732, Rohrau–1809, Bécs)

Joseph Haydn a bécsi klasszikus zene első képviselője. Édesapja zenét kedvelő, hárfán játszó bognármester volt, akinek idejekorán feltűnt Joseph fia tehetsége.

A kis Haydnt 8 éves korában felvették a bécsi Szent István-dóm fiúkórusába, ahol énekelni, zongorázni és hegedülni tanult. 17 éves korától – hangja mutálása kezdetétől – nehéz évek köszöntöttek az ifjú tehetségre. Különféle alkalmi munkákból élt. 31 évesen életében jelentős fordulatot hozott, hogy az Esterházy család szolgálatába került. Haydn Eisenstadtban (Kismarton) ismerkedett meg Esterházy Miklós főherceggel.

A kastélyban mint hangszerjátékos, karmester és zeneszerző töltötte a következő 30 évet. A herceg halála után Haydn Londonba utazott, ahol tanulmányozta Händel oratóriumait. E nagyszerű élmény hatására komponálta a *Teremtés* és az *Évszakok* című oratóriumokat. A mester kedvelt műfajai: *szonáták, triók, vonósnégyesek, versenyművek, szimfóniák (104), oratóriumok, operák* voltak.

Johann Baptist Pöhl: Részlet az Esterházy-kastély parkjából (Kismarton)

Szerenád

Závodszy Zoltán

J. Haydn

m

Drá - ga lány - ka, ked - ve - sem, zajt ne üss a zár - ral,

szó = dó *dó = szó*

Lásd, a nyugtom nem le - lem, nem le - lem gi - tár - ral.

Bár a rá - cson, kő - fa - lon nem hat át a lár - ma,

Halkan zengve szól da - lom, mégis hozzád száll ma.

Szerenád (mint műfaj): esti, alkalmi muzsika, melyet többnyire szabadban adnak elő. Egy vagy többszótagos forma, melyet általában kisebb hangszeres vagy énekes együttes szólaltat meg. Lásd később: W. A. Mozart: Kis éji zene.

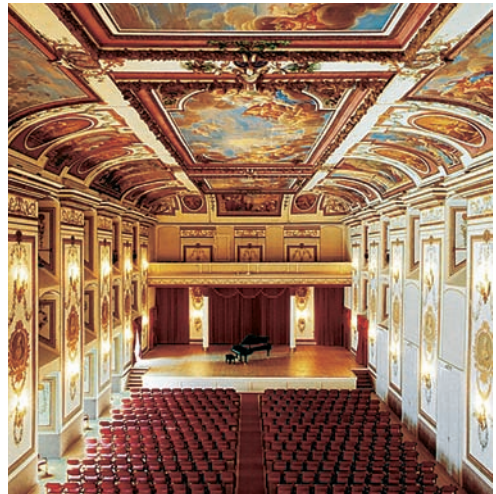
Eszterháziak gyakoriak voltak a vendégségek, ünnepek. Ezekre az alkalmakra általában rendeltek valamilyen új művet, főleg operát, mivel a XVIII. században a zenés színpadi látványosság volt a legkedveltebb szórakozás.

Haydn operáinak (12) zenéjére elsősorban az olasz opera volt hatással, azonban vidéki elszigeteltsége gátolta ennek a műfajnak a kibontakozásában.

Egy prágai felkérést így hátrított el: „A nagy Mozart mellé aligha lehet bárkit is állítani!”

Az Esterházy-kastély Eisenstadtban (Kismarton)

A kastély koncerttermét Haydnról nevezték el

Dalgyűjtemény

Bakonyi ház

Három ürü nem nagy fóka

Tempo giusto

Há - rom ü - rü* nem nagy fó - ka,**
Há - rom kis - lány haj - to - gat - ja.
Mind a há - rom se - lem - szok - nyás,
Egy sem kis - lány, ki nem csal - fás!

2. – Csalfa vagyok, nem tagadom,
Tudja meg kedves galambom!
Ha megtudja, megharagszik
Az én kedves kisangyalom.

3. – Gyün a barom, szomgyas nagyon,
Itasd meg, kedves galambom!
– Megitatnám, de nem merem,
Kicsi vagyok, nagy a vödör, beleesem!

Borzavár (Veszprém m.), Békefi Antal

*A 3. versszak utolsó sorát így énekeljük:

Kicsi vagyok, nagy a vödör, be - le - esem!

ürü*: herélt juh
fóka**: farka

Gubacs Jancsi

Molto giusto

Gu - bacs Jan - csi, Gu - bacs Jan - csi,
Ej, te sze - gin Gu - bacs Jan - csi!
Húzd el, húzd el azt a nó - tát,
Hogy a kis - lány kis csiz - má - ja
Ki - peg - jen, ko - pog - jon rá - ja!

faragott doboz

2. Szól a duda, fújja Guba,
Kopog rá a csizmám sarka.
Kályha vállán a kalinkó*,
Mégette a vendég hívó,
Mégette a vendég hívó.
3. Tegnap láttunk bundás kecskét,
Lánybul csináltunk menyecskét.
A rozmaring mégágosult,
A vőlegény mégpárosult,
A vőlegény mégpárosult.
4. Rákosiak mind álmosak,
Mind a savóba fulladtak!
Húzd rá, cigány, az angyalát,
Mégadom a húrod árát,
Mégadom a húrod árát!

Veszprém m., Békefi Antal

Eladó sorban lévő lányok

kalinkó*: lakodalmi lyukas kalács

Fejezetek

A dalok betűrendes mutatója

I. Ünnepek, jeles napok

Ah, hol vagy, magyarok – történeti ének	4
A jó lovas katonának – katonadal	5
A kis Jézus megszületett – karácsonyi ének	9
Él a magyar, áll Buda még – katonadal	7
Huszárosra vágatom a hajamat – katonadal	6
Húsvét – egyházi ének	10
Ijesztőjárás – magyar népdal	10
Karácsonyfa – J. S. Bach	8

VISSZAEMLEKEZÉS

Hajnal-nóta – trubadúrdallam	14
Májusi kánon – Bárdos Lajos	11
Ti édes májusfények – T. Morley	13

II. Népdalok, feldolgozások

Ablakomba, ablakomba – magyar népdal	18
Anyák napjára – Bartók Béla	20
Altató – Szőnyi Erzsébet	40
A Vidrócki híres nyája – magyar népdal	45
Balaton-kánon – Gárdonyi Zoltán	26
Elmegyek, elmegyek – magyar népdal	46
Ez a kislány úgy éli világát – m. népdal	29
Édesanyám de sokszor kért a jóra – m. nd.	30
Fáj a fának – magyar népdal	24
Haragszik a gazda – magyar népdal	32
Kakukk-kánon – német kánon	22
Katica bogár repülj el – gyermekdal	29
Két tyúkom tavalyi – magyar népdal	48
Leánykarikázó – magyar népdal	31
Luca Panna – magyar népdal	23
Madárka, madárka – magyar népdal	46
Már Vidrócki emelgeti – magyar népdal	45
Minek nekem ez a sályi határ? – m. nd.	28
Ősszel érik babám – magyar népdal	16
Pásztorozás – népi játék	33
Sej, a tari réten – magyar népdal	47

III. Magyar történeti énekek

Egervár viadaljáról való ének – Tinódi (r.)	51
Egri históriának summája – Tinódi (részlet)	53
Ej, haj, gyöngyvirág – virágének	58
Ellopták szívemet – virágének	59

Csínom Palkó – kuruc dal	55
Sokféle részögösről – Tinódi L. Sebestyén	54
Tyukodi-nóta – kuruc dal	56
Vörösbársony süvegem – kuruc dal	57

IV. A bécsi klasszikusok

JOSEPH HAYDN	
Szerenád	63
Szüreti kórus	70

WOLFGANG AMADEUS MOZART

Varázsfuvola	77
– Az erdőt járva sípolok	77
– Sarastro F-dúr áriája	79
– Szerecsenek éneke (Bűvös csengettyű) ...	78
– Tamino áriája	78
– Tamino képáriája	85
Vágyódás a tavasz után	72

LUDWIG VAN BEETHOVEN

A mormotás fiú dala	81
Metronom-kánon	81
Örömóda	84

V. Dalgyűjtemény

A fonó lányka – J. Haydn	99
Az igali Csigás utca – magyar népdal	88
Azért jöttem ide karikázni – m. népdal	89
Barátság – W. A. Mozart	98
Egykedvűség – J. Haydn	97
Én a hegyre – lengyel népdal, Szőnyi Erzsébet ...	93
Falusi jókedv – J. Haydn	96
Gubacs Jancsi – magyar népdal	87
Hadnagyoknak tanuság – Tinódi L. S.	91
Három ürü nem nagy fóka – magyar népdal ...	86
Hogy zöldül az erdő – L. v. Beethoven	100
Inség bilincsejét kerülő magyarság – tört. é. ..	92
Kisunyomi templom tetejére – m. népdal	88
Lám, megmondtam – Bárdos Lajos	95
Mit búsulsz, kenyeres – történeti ének	91
Mit mos, mit mos levél katicája – Szőnyi E. ...	94
Te szép hazám – L. v. Beethoven	101
Ti szegén magyarok – Tinódi L. Sebestyén	90